

**Epistemolojik Alt Yapı ve Teorik Çerçeve Meşhûr Kavramı ve Bu Bağlamda Meşhûr
Kıraatlerin Konumu**

*The Concept of mashhûr in the Epistemological Infrastructure and Theoretical Framework and the
Position of mashhûr Recitations in This Context*

<https://doi.org/10.71083/rusuhder.1628946>

İsrafil Demirhan

Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
PhD Student, Istanbul University Faculty of Theology

demirhan_99@hotmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-5620-928X>

Makale Bilgisi/Article Information

Makale Türü/Article Types: Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi/Received: 29.01.2025

Kabul Tarihi/Accepted: 23.06.2025

Yayın Tarihi/Published: 30.06.2025

Cilt/Volume: 5

Sayı/Issue: 1

Sayfa/Pages: 79-97

Atıf/Cite as: Demirhan, İsrafil. "Epistemolojik Alt Yapı ve Teorik Çerçeve Meşhûr Kavramı ve Bu Bağlamda Meşhûr Kıraatlerin Konumu [The Concept of mashhûr in the Epistemological Infrastructure and Theoretical Framework and the Position of mashhûr Recitations in This Context]". *Rusuh Uşak Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi - Rusuh Uşak University the Journal of Faculty of Islamic Sciences* 5/1 (Haziran 2025):79-97

İntihal/Statement of Publication Ethics: Bu makale en az iki hakem tarafından incelenmiş, Turnitin kullanılarak benzerlik raporu alınmış ve araştırma/yayın etiğine uygunluğu onaylanmıştır. /This article was reviewed by at least two referees, a similarity report was obtained using Turnitin, and compliance with research/publication ethics was confirmed.

Copyright: 2025 by Uşak University, Faculty of Islamic Sciences, Uşak, Turkey

EPİSTEMOLOJİK ALT YAPI VE TEORİK ÇERÇEVEDE MEŞHÛR KAVRAMI VE BU BAĞLAMDA MEŞHÛR KIRAATLERİN KONUMU*

Öz

Kiraat ilmi başta olmak üzere kelim, hadis usûlü, fıkıh usûlü gibi İslami ilimlerde oldukça sık olarak kullanılan “meşhûr” kavramı, İslam düşüncesinde haberin bilgi değeri bağlamında önemli bir yere sahiptir. Meşhûr kavramı, her bir disiplinde bir haberin veya bilginin güvenilirliğini ve kabul edilebilirlik derecesini belirlemede temel kriterlerden biri olarak işlev görmektedir. Bu araştırmanın amacı, meşhûr kavramının epistemolojik alt yapısını inceleyerek metin ve sened eksenli haberler bağlamında konumunu analiz etmektir. Ayrıca, bu bağlamda kiraat alanında meşhûr kavramının nasıl bir yere konumlandırıldığı ve bu çerçevede nasıl anlamlandırıldığına dair bir tahlil yapılacaktır. Çalışmada, Hanefi ve Şafii fakihlerin meşhûr kavramına yaklaşımları karşılaştırmalı bir biçimde ele alınacak ve bu iki ekol arasında meşhûr kavramına dair bilgi değerindeki anlayış farklılıkları ortaya konulacaktır. Klasik kaynaklara dayalı bir analiz yöntemiyle gerçekleştirilen bu araştırma, meşhûr kavramının İslam epistemolojisindeki yerini ortaya çıkarmayı ve kiraat alanındaki “meşhûr kiraatler” anlayışına yeni bir bakış açısı kazandırmayı hedeflemektedir. Bu sayede, meşhûr kavramının kullanıldığı her bir İslami disiplinde, İslam düşüncesindeki bilgi aktarma ve değerlendirme süreçlerine dair derinlemesine bir kavrayış sağlanması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kiraat, Meşhûr, Haber, Epistemoloji, Bilgi Değeri.

THE CONCEPT OF MASHHÛR: ITS EPISTEMOLOGICAL FOUNDATIONS AND THEORETICAL FRAMEWORK WITH SPECIAL REFERENCE TO FAMOUS QUR'ANIC RECITATIONS

Abstract

The concept of mashhûr (مشهور / famous), widely employed in Islamic disciplines including kalām (theology), uşûl al-ḥadīth (hadith methodology), uşûl al-fiqh (jurisprudential methodology), and qirā'āt (Qur'anic recitations), holds significant epistemological value in assessing the reliability of transmitted knowledge (naqlī). The concept of “mashhûr” (famous) serves as one of the basic criteria in determining the reliability and acceptability of a news or information in each discipline. The aim of this research is to analyze the epistemological foundations of the mashhûr concept, analyzing its function in evaluating both textual (matn) and chain-based (isnād) transmissions. In addition, an analysis will be made on how the concept of famous is positioned in the field of qirā'āt (recitation) and how it is interpreted within this framework. In this study, the approaches of Hanafi and Shafi'i jurists to the concept of “mashhûr” (famous) will be discussed comparatively and the differences in understanding of the concept of “mashhûr” (famous) in the information value between these two schools will be revealed. Employing classical textual analysis (taḥqīq al-matn) of primary sources, this research reconstructs the epistemological framework of mashhûr across Islamic disciplines aims to clarify the place of the concept of “mashhûr” (famous) in Islamic epistemology and to provide a new perspective on the understanding of “famous qirā'āt” in the field of qirā'āt. The study ultimately offers a nuanced understanding of knowledge transmission (naql) and verification (taḥqīq) mechanisms in Islamic intellectual tradition where the concept of mashhûr is used.

Keywords: Qur'anic Recitations (Qirā'āt), Mashhûr, Hadith Transmission, Epistemology, Legal Methodology.

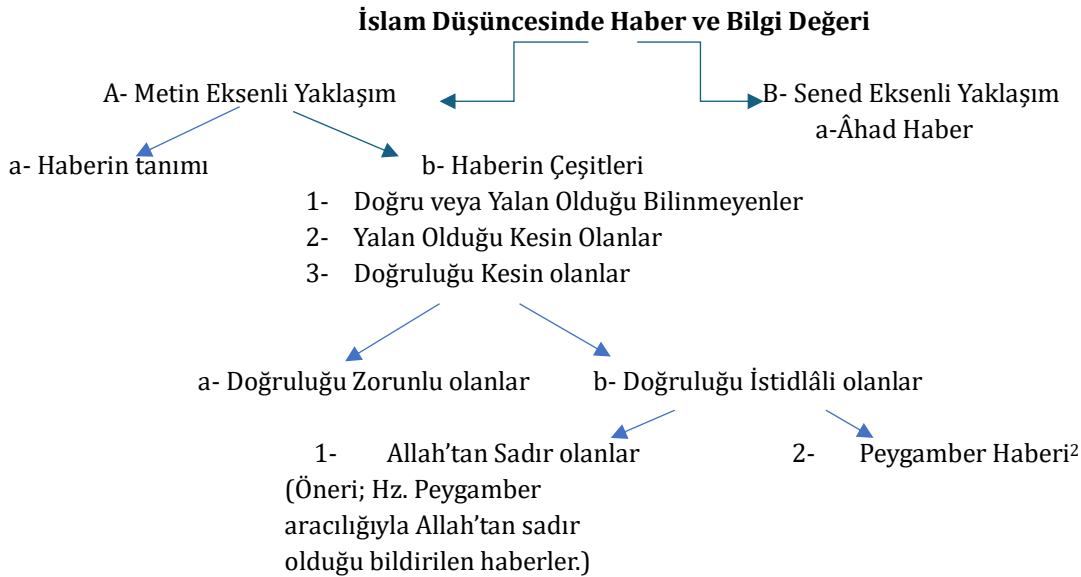
* Bu makale İsrafil Demirhan'ın İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde hazırladığı “Kiraat İlminde Meşhur Olgusu” isimli doktora tezinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Giriş

Haberin türleri mütevâtir, meşhûr, müsteffiz, garîb ve azîz şeklinde tasnif edildikten sonra, haberin makbûl ve merdûd olarak iki ana kategoriye ayrıldığı belirtilmiştir. Ayrıca, bu haberlere güven ve itimadın sağlanabilmesi için makbûliyeti veya merdûdiyeti belirleyen sebeplerin ve derecelerinin incelenmesi gerektiği ifade edilmiştir.¹ Bu çalışmada, İslami ilimlerde haberlere güven ve itimadın derecâtını belirlemede etkin olarak kullanılan kavramlardan biri olan meşhûr kavramı ele alınacaktır. Çalışmamızda, kıraat alanında kullanılan “meşhûr” kavramının epistemolojik alt yapısı göz önünde bulundurulduğunda, bu kavramın nereye oturtulacağı ve kıraat literatüründe meşhûrun nasıl değerlendirileceği konusu çetrefilli bir hal almaktadır. Bu nedenle çalışmamız, klasik kaynakların karşılaştırmalı analizi yöntemiyle yürütülecek Hanefi ve Şâfiî fakihlerin “meşhûr” tanımlarının bilgi değeri açısından analizi çerçevesinde çözümler aranacak ve bu bağlamlarda değerlendirmeler yapılacaktır.

İslam düşüncesinde haberin bilgi değeri çerçevesinde yapılan taksimat bağlamında, konumuz, haber çeşitlerinden “doğruluğu istidlali olan haberler” kategorisinde ele alınmalıdır. Bu bağlamda, Allah’tan sadır olan haberler ve Peygamber haberi şeklindeki ayrımlardan biri altında değerlendirilmesi gerekmektedir. Konuya metin eksenli haberler perspektifinden yaklaşıldığında, meşhûr olgusunun kapsadığı hususlar, bu epistemolojik çerçeve doğrultusunda analiz edilmelidir. Bu nedenle, bu maddelerin şu şekilde yenilenmesinin daha anlaşılır olacağı kanaatindeyiz “Peygamber aracılığıyla Allah’tan sadır olduğu bildirilen haberler” ve “Peygamber haberleri”. Bu taksimatta, kıraatlerin her birinin ayrı ayrı vahyedildiği görüşünde olanlara göre, kıraatler Peygamber aracılığıyla Allah’tan sadır olduğu bildirilen haberler kategorisinde değerlendirilmelidir. Ancak diğer taraftan, kıraatler, Hz. Peygamberin kolaylık kapsamında onayladığı farklılıklar olarak nitelendirildiğinde “Hz. Peygamberden sadır olan haberler” kapsamında değerlendirilmesi gerektiği anlaşılmaktadır.

İslam düşüncesinde metin ve sened eksenli yaklaşımlara genel bir bakış sunmak amacıyla, haberlere ilişkin yaklaşımın şematik bir şekilde özetlenmesinin konunun daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacağı kanaatindeyiz.

¹ Babanzade Ahmed Naim, *Tecrid-i Sarih Mukaddimesi* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1976), 101.

² Hüseyin Hansu, *Mütevâtir Haber -Bilgi Değeri ve İslam Düşüncesindeki Yeri-* (Van: Bilge Adamlar Yayınları, 2008), 7.

Sened eksenli yaklaşımla incelendiğinde, konumuzun haberi vâhidlerle ilgili olduğu görülmektedir. Konumuzun, kıraatlerin Hz. Peygamber aracılığıyla Allah'tan sadır olduğu bildirilen haberler kategorisinde değerlendirilmesi durumunda, bu kategori ile Hz. Peygamber'den sadır olan haberler kategorisi arasında sened eksenli haberleri içermesi bakımından bir örtüşme meydana gelmektedir. Bu sebeple, söz konusu taksimat içerisinde konumuzu tam anlamıyla karşılayacak uygun bir kavramsal çerçevenin bulunmadığı görülmektedir. Dolayısıyla hem sened hem de metin eksenli bir yaklaşıma olanak sağlayacak başka bir ayrıma ihtiyaç olduğu anlaşılmaktadır. Bunun mümkün olup olmadığı ise erbabınca tartışmaya açıktır. Ayrıca bu haber taksimatı çerçevesinde meşhûr, sened eksenli bir haber olarak değerlendirdiğinde âhâd haber olarak kabul edilecek, metin eksenli yaklaşıldığında ise istidlâli haberler kapsamında değerlendirileceği göz önünde bulundurularak meşhûrun ifade ettiği bilgiyi ve temelde birbirinden çok farklı olmadığı anlaşılan meşhûr ve mütevâtir kıraatler yaklaşımının Kurâniyeti konusunu bu bağlamda tahlil etmek gerekmektedir.

Bilgi değeri bağlamında meşhûr kavramının konumlandırılabilceği uygun bir zemin oluşturabilmek adına, meşhûr kavramı çerçevesinde haberin genel yapısı ve epistemolojik altyapısına kısaca değinmek önem arz etmektedir. Bu bağlamda, haberin niteliği ve bilgi değeri açısından taşıdığı özelliklerin incelenmesi, meşhûr kavramının daha anlaşılır hale gelmesine katkı sağlayacaktır.

Bazı fıkıh ve kelam alimlerinin haber taksimatları ve bu haberlerin bilgi değerleri üzerinde yaptıkları değerlendirmeleri ele almak, konunun temel çerçevesinin daha net görülmesini sağlayacaktır. Bu konu hakkında ana hatlarıyla da olsa bilgi sahibi olmak, meşhûrun en temelde kategorize edildiği bu bağlamda konumlandırıldığı yeri kavramaya yardımcı olacaktır. Ayrıca, ana konu olan meşhûrun epistemolojik bağlamda değişim, dönüşüm ve farklılaşmasını daha iyi anlamamıza imkân verecektir. Haber sınıflandırmalarının alt kategorilerinden biri olarak ele alınan meşhûr kavramı ile kıraat alanında kullanılan meşhûrun benzerlikleri veya farklılıklarının ortaya konulması, bu bağlamda ele alacağımız meşhûr konusunun daha sağlam bir temel üzerine oturtulmasına katkı sağlayacaktır.

1. Kaynak Bakımından Haberin Kısımları Bağlamında Meşhûr

Haber, doğruya ve yanlışla muhtemel sözdür.³ Haber/bilgi/durum kaynağı bakımından genel olarak dört kategori çerçevesinde değerlendirilmektedir.

1- Rabbânî Haber:

Bu tür haber kesinlikle yanlış olma ihtimali taşımayan, doğruluğu kesin ve üstün olan bilgidir. Rabbânî haber, kaynağının ilahî olması sebebiyle sağlamlığı ve kendiliğinden meydana gelmemesi ile bilinir.⁴

2- Melekî Haber:

İlham yoluyla veya bazı durumlarda güdusel olarak gerçekleşen bir haber türüdür. Bu, meleklerin aracılığıyla gelen ve kişinin doğruya yönelmesine katkı sağlayan bir bilgidir.⁵

3- Nefsânî Haber:

³ 'Alî b. Muhammed b. 'Alî eş-Şerîf el-Curcânî, *Kitâbu't-ta'rîfât* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'Arabî, 1405h.), 129.

⁴ Şerîf el-Curcânî, *Kitâbu't-ta'rîfât*, 129.

⁵ Şerîf el-Curcânî, *Kitâbu't-ta'rîfât*, 129.

Nefsin etkisiyle oluşan bir haber türüdür. Bu tür bilgi, genellikle kuruntu ya da yanılsama olarak adlandırılır. Kaynağı insanın kendi iç dünyasıdır ve her zaman güvenilir olmayabilir.

4- Şeytânî Haber:

Kişiyi hakka zıt olan şeylere yönelten bir haber türüdür. Kaynağı, insanı yanlış yola sevk etmeyi amaçlayan şeytanî etkilerden gelir.⁶

Kelam alanında mütevâtir âhad ve alt kategoride meşhûr, müstefiz âhad, garip gibi kavramların türediği temel disiplinlerin Arap dili, kelam, hadis ve fıkıh usulleri olduğunu göstermektedir. Söz konusu kavramlar, aynı zamanda kıraat alanını da şekillendirdiği gibi kelam alanında da haberlerin kategorik ayrımı açısından farklı yaklaşımlar çerçevesinde ele alınmıştır. Bazı alimler, haberleri mütevâtir-âhad⁷ şeklinde ikiye ayırırken, diğerleri mütevâtir, meşhûr/müstefiz, âhad⁸ şeklinde üç kategoriye ayırmıştır. Bu yaklaşımlar arasında şu farklar göze çarpmaktadır:

1- Meşhûr ve müstefiz haberleri mütevâtir kategorisinin bir alt kısmı olarak - değerlendirilenler,

2- Meşhûr ve müstefizi birbirine eşit sayarak müstakil bir kategori olarak ele alanlar,

3- Meşhûr ve müstefiz haberleri mütevâtir kategorisinin üstünde ve daha sahih, kuvvetli olarak görenler,

4-Meşhûr haberleri âhad kapsamında değerlendirenler yer almaktadır.⁹

Bu şekilde kategorize edilen ahbarın derecâtına dair ortaya çıkmış bu kavramların zaman içerisinde değişim, dönüşüm ve farklılaşmalara uğradığı görülmektedir. Aynı ekolün mensubu olan âlimler arasında dahi tanımlama ve değerlendirmelerde belirgin farklılıkların bulunması, bu kavramların bağlamına ve anlamına dair daha ayrıntılı bir analiz ihtiyacını ortaya koymaktadır. Bu durum, dini bilginin ve güvenilirliği ve değeri ile ilgili sınırların daha net şekilde temellendirilmesine yönelik bir gerekliliğe işaret etmektedir.¹⁰

Kavramların tanımlarındaki bu karmaşaya ve zaman içinde yaşanan değişim ve dönüşümlere rağmen, ulemanın kıraat alanı da dahil olmak üzere diğer İslami disiplinlere temel teşkil edecek bir sistem inşa ettiği görülmektedir. Bu durum, söz konusu kavramların anlam ve işlev açısından geniş bir etkiye sahip olduğunu ve İslami ilimler içerisindeki yerinin önemli olduğunu göstermektedir. Konunun daha iyi anlaşılması adına, haberin bilgi değeriyle ilgili olarak kelâmî haber türlerine ve bu haberlerin kategorize edildiği kavramlara özetle değinilecektir. Yapılacak değerlendirmelerde, kelam alanında da inşa edilmiş olan temel esaslar çerçevesinde hareket edilmiştir.

⁶ Şerîf el-Curcânî, *Kitâbu't-ta'rifât*, 129.

⁷ Muhammed b. 'Alî b. el-Kâdî Muhammed Hâmid b. Muhammed Sâbir el-Fârûkî el-Hanefî Tahânevî, *Keşşâfu ıstılâhâtî'l-funûn ve'l-'ulûm* (Beyrût: Mektebetu Lubnân Nâşirûn, 1996), 738.

⁸ Tahânevî, *Keşşâfu ıstılâhâtî'l-funûn*, 738.

⁹ Ebû Mansûr 'Abdulkâhir b. Tâhir et-Temîmî el-Bağdâdî, *Usûlu'd-dîn* (Beyrut: Mektebetu'l-Hilâl, 2003), 18.

¹⁰ Hansu, *Mütevâtir Haber*, 61-63.

Dini ameli hükümlere dair yaklaşımlarda, haberlerin genellikle sened odaklı bir değerlendirmeye tabi tutulduğu görülmektedir. Bu bağlamda, dini bilgilerin genel haberlerden farklı olarak "senedli haberler" kategorisinde ele alınması gerektiğini belirtmekte fayda vardır.¹¹

Kelâm ve usûl âlimlerinden bir kısmı, haberleri, kaynağı ister Hz. Peygamber olsun ister başkaları, genel olarak iki ana kategoriye ayırmaktadır: Mütevâtir ve âhâd.¹² Bu sınıflandırma, haberin nakil yoluna ve bilgi değeri açısından taşıdığı kesinlik derecesine dayanmaktadır. Tevatüre ulaşmayan bütün haberler âhad sayılmış ve âhad altında değerlendirilen haberlerin de bir alt kategoride kendi aralarında meşhûr, aziz ve garip olarak ayrıştırıldığı görülmektedir.¹³

Bu ayırım, haberlerin bilgi değeri ve dini hükümler açısından nasıl değerlendirileceğine dair önemli bir çerçeve sunmaktadır. Kelâm ve usûl âlimlerinin bu sistematik yaklaşımı, haberlerin anlam, güvenilirlik ve hüküm ifade etme gücüyle ilgili tartışmalara da zemin hazırlamıştır.

2. Sened Eksenli ve Metin Eksenli Haberler Bağlamında Meşhûr ve Bilgi Değeri

Hicri dördüncü asırda Hanefi usûlcülerinden Cessâs¹⁴ (ö. 370/981) tevatürü, ya zaruri olarak yahut nazari olarak ilim ifade eden haber şeklinde iki kısma ayırmıştır.¹⁵ Ona göre, zaruri ilim ifade eden mütevâtirin inkârı kişinin küfre düşmesine neden olurken, nazarî ilim ifade eden mütevâtirin inkârı aynı sonuca yol açmaz.¹⁶ Aslında bu ayırımın ikinci kısmının yani Cessâs'ın nazari ilim ifade eden mütevâtir şeklinde ifade ettiği kısmın diğer Hanefiler tarafından meşhûr diye isimlendirildiği ifade edilmektedir. Hanefilerin meşhûr olarak isimlendirdiği bu kısım her ne kadar aslı itibarıyla âhad, fer' itibarıyla mütevâtir diye tanımlansa da bu haberle de yakîn hasıl olacağı ancak ifade ettiği ilmin kesbî ilim olacağı şeklinde bir yaklaşım terminolojide karmaşık bir görünüm ortaya koymaktadır.¹⁷

Bu karmaşa daha anlaşılır şekilde şu şekilde ifade edilebilir; Hanefiler, tevatürün ikinci kısmı olarak nitelendirilen ve nazarî ilim ifade ettiği belirtilen tevatürü "meşhûr" olarak isimlendirmiştir. Ancak, bu kısmın da yakîn ifade ettiğini belirterek, bir yönüyle tevatürün birinci kısmına dönüştürdükleri görülmektedir. Bu işlem sonucunda, kendisiyle yakînî bilgi hasıl olmakla birlikte ifade ettiği ilmin kesbî olduğu belirtilen, bir yönüyle mütevâtir diğer yönüyle meşhûr olan bir kategori ortaya çıkmaktadır. Başka bir ifadeyle, kendisiyle yakînî bilgi elde edilen ancak zarurî ilim ifade eden mütevâtirin ismi meşhûra dönüştürülerek, kendisiyle yakînî bilgi hasıl olan ancak ifade ettiği ilim kesbî olan yeni bir kategori oluşturulduğu görülmektedir.

Hanefi literatüründe bu kavramlar alanın önemli şahsiyetleri tarafından tartışılmıştır. Örneğin, Serahsî ve İsâ b. Ebân'a (ö. 221/836) göre de zaruri/zorunlu bilgi ifade etmeyip istidlali/kesbî bilgi ifade eden haberlerin mütevâtir olmayıp meşhûr olacağı kabul edilmiştir.¹⁸

¹¹ Hansu, *Mütevâtir Haber*, 62-63.

¹² et-Tahânevî, *Keşşâfu ıstılâhâtı'l-funûn*, 738.

¹³ Ebû İshâk İbrâhîm b. 'Alî Şîrâzî, *Şerhu'l-luma'* (Yy: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî. ty), 594-595. Ayrıca bk. Hansu, *Mütevâtir Haber*, 56.

¹⁴ Hanefî fakihî ve müfessir. bk. Mevlüt Güngör, "Cessas", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 7/428.

¹⁵ Muhammed b. Ahmed b. Ebû Sehl Serahsî, *Usûlu's-Serahsî* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1414/1993), 1/ 291-292.

¹⁶ Babanzade, *Tecrid-i sarih mukaddimesi*, 103.

¹⁷ Serahsî, *Usûlu's-Serahsî*, 1/291-292. Ayrıca bk. Hansu, *Mütevâtir Haber*, 104.

¹⁸ Serahsî, *Usûlu's-Serahsî*, 1/292-293.

Bu yaklaşım, meşhûr haberlerin bilgi değerine dair bir orta konum kazandığını ve dini hükümler açısından epistemolojik bir temel oluşturduğunu göstermektedir. Özellikle, meşhûr haberlerin İslami disiplinler çerçevesinde teorik bir dayanak olarak işlev gördüğü açıktır. İlgili literatürde bu kavramın tartışılması, haberlerin bilgi değeri, güvenilirliği ve hüküm ifade etme gücüyle ilgili daha geniş bir tartışma zeminine işaret etmektedir

Aşağıdaki tablo, Cessâs'ın tevatür taksimi ile Hanefîlerin meşhûr kavramına ilişkin değerlendirmeleri arasındaki ilişkiyi ve bilgi değeri açısından ortaya çıkan farklılıkları göstermektedir:

Tablo 1. Bilgi Değeri Açısından Cessâs ve Hanefîlerde Tevatür-Meşhûr Taksimatı Tablosu

Cessâs Tevatür Taksimi	Hanefîler'de Meşhûr
Zaruri İlim Hasıl Olur (Lafzi Mütevâtir)	Yakîni İlim Hasıl Olur (Lafzî Mütevâtir)
Nazari İlim İfade Eder (Manevi Mütevâtir)	Kesbi İlim İfade Eder (Meşhûr- Fer'î Mütevâtir)

Tablodan da görüleceği üzere, farklı isimlerle aynı şeyin kastedildiği ve sadece bilgi değerini ifade eden lafızların farklılık arz ettiği görülmektedir. Bu farklılık, aynı haber kategorileri için farklı isimlendirmelerin kullanıldığını, ancak bilgi değerine ilişkin temel yaklaşımların paralel olduğunu göstermektedir. Bu yaklaşım, dini bilginin temellendirilmesinde kullanılan kavramların esnekliğini ve farklı alanlara uyarlanabilirliğini göstermek açısından önem arz etmektedir.

2.1. Hanefîlerin Benimsedikleri Haber Taksimatında Meşhûr ve Bilgi Değeri

Hanefîler, haberlerin epistemolojik değerlendirilmesinde genel yaklaşımdan farklı bir bakış açısı benimseyerek, meşhûru mütevâtir ile âhad arasında müstakil bir kategori olarak ele almıştır. Haberleri ana hatlarıyla mütevâtir, meşhûr ve garîb şeklinde sınıflandıran bu yaklaşım, bilgi değerine ve haberin güvenilirlik derecesine göre belirgin bir hiyerarşi ortaya koymaktadır.¹⁹

Hanefîlere göre meşhûr haber, birinci asırda âhad kategorisinde değerlendirilen, ancak ikinci asırda ve sonrasında daha fazla yaygınlık kazanarak yalan üzere birleşmeleri aklen imkânsız bir topluluk tarafından nakledilen haber türüdür. Bu haberler, doğrulukları açısından âhadın üzerinde, mütevâtirin ise altında bir yerde konumlandırılmaktadır. Bu şekilde, ilm-i tumanîne (güven temelli bilgi) ifade ettikleri kabul edilir ve bilgi değeri bakımından meşhûr, mütevâtir ve âhad haberler arasında bir ara konumda yer alır.²⁰

Meşhûr haber, şöyle bir dönüşüm sürecinden geçmektedir:

1. İlk dönemlerde âhad olarak sınıflandırılır.
2. Zamanla geniş bir topluluk tarafından kabul görüp aktarılır.
3. Bu süreçte yalan üzere birleşmeleri düşünülemeyecek bir topluluğun onayına dayalı hale gelir.
4. Nihayetinde, *ilm-i tumanîne* hasıl eden ve güvenilir bilgi kaynağı olarak kabul edilen bir seviyeye ulaşır.

¹⁹ Tahânevî, *Keşşâfu ıstılâhâtı'l-funûn*, 738.

²⁰ Tahânevî, *Keşşâfu ıstılâhâtı'l-funûn*, 738. Ayrıca bk. Hansu, *Mütevâtir Haber*, 56-85.

Bu anlayış, Hanefîlerin bilgi derecelendirmesindeki özgün yaklaşımını yansıtır ve meşhûru, hem pratik hem de teorik düzlemde dikkate değer bir kategori haline getirir.

Tablo 2. Hanefîlerin Benimsedikleri Haber Taksimatında Meşhûr ve Bilgi Değeri Şeması

Mütevâtir	Meşhûr	Âhad
	Birinci asırda âhad haberlerden olan meşhûr İkinci asır sonrası yaygınlık kazanıp yalan üzere birleşmeleri mümkün olamayan topluluğa ulaşma kaydı ile İlmi tumanîne kaydı ile tekrar mütevâtir âhad arasındaki konumuna döndürülmektedir.	

2.2. Şâfiî Fakih ‘Abdulkâhîr el-Bağdâdî’nin Haber Taksimatında Meşhûr ve Bilgi Değeri

‘Abdulkâhîr el-Bağdâdî’nin²¹ (ö.429/1038) haberlerin epistemolojik sınıflandırılmasında Hanefî yaklaşımına benzer bir taksimat benimsemiş, haberleri mütevâtir, müstefîz (meşhûr) ve âhad olarak üç ana kategoriye ayırmıştır. Bağdâdî, müstefîzi Hanefîlerin meşhûr anlayışına yakın bir şekilde, mütevâtir ile âhad arasında bir konumda değerlendirmiştir. Bu bağlamda, müstefîzin bazı durumlarda (özellikle ahkâm konularında) mütevâtirin yerine kullanılabileceğini ifade etmiş, ancak mütevâtir ile arasındaki ayrımı şu şekilde açıklamıştır:

Mütevâtir ve müstefîzin ilim ve amel gerektirme konularında ortak, aynı olduklarını ancak mütevâtirden sadır olan ilmin zaruri ilim, müstefîz ile elde edilen ilmin ise kesbi olduğunu ifade ederek bu konudaki farklılığı ortaya koymuştur.²²

İlim ve amel gerektirme konusunda mütevâtirle aynı tutulan ancak kendisi ile hasıl olan ilmin kesbi olduğu belirtilerek bu noktada mütevâtirden ayrılan, müstefîzin bu taksimatta tıpkı Hanefîlerdeki meşhûr gibi tarif edilmiş ve şu dört kısma ayrılmıştır.

1- Doğruluğu mucizelerle desteklenen kimsenin haberi, Peygamberlerin haberi buna örnek olarak verilmiştir.

2- Mucize sahibi kimsenin doğruluğunu haber verdiği/teyit ettiği kimsenin haberi.

3- Aslında sika/güvenilir bir topluluğun rivayet ettiği haber olup sonraki asırlarda yayılan ta ki mütevâtir derecesine ulaşacak seviyede bir yaygınlığa ulaşan haber. Bu tür haberlere örnek olarak şefaât, mizan mesh üzerine mesh vb. konular verilmiştir.

4- Her asırda âhad haber niteliğinde olmuş ancak kendisi ile amel konusunda ümmetin icmâ ettiği haberler. Bu kısma örnek olarak; varise vasiyet olmaması, kadının dayısı veya amcası ile nikahlanamayacağı gibi konulardaki haberler örnek verilmiştir.²³

Bu kategorizasyon meşhûr ile ilgili yapılan benzer tanımlamaları, meşhûrun müterâdifi olan müstefîz bağlamında maddeleştirilmiş şekilde toparlanmış olması açısından önem arz etmektedir.

²¹ Meşhûr Eş’arî kelâmcı, Şâfiî fakih ve matematik bilgini. bk. Ethem Ruhi Fırlı, “Abdulkâhîr el-Bağdâdî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 1/246.

²² ‘Abdulkâhîr el-Bağdâdî, *Usûlu’-d-dîn*, 18. Ayrıca bk. Hansu, *Mütevâtir Haber*, 56.

²³ ‘Abdulkâhîr el-Bağdâdî, *Usûlu’-d-dîn*, 19.

2.2.1. Bağdâdî'ye Göre Müstefiz-Mütevâtir İlişkisi ve Önemi

Bağdâdî'nin tasnifinde müstefiz, ilim ve amel gerektirme bakımından mütevâtirle eşdeğer kabul edilir. Ancak kesbî ilim ifade etmesi nedeniyle epistemolojik olarak mütevâtirden ayrılır. Bu durum, meşhûr ile müstefiz arasındaki paralelliği ve bu iki kavramın İslâm düşüncesindeki bilgi sistematığında kritik rolünü ortaya koymaktadır.

Tablo 3. Şafii Fakih 'Abdulkâhir el-Bağdâdî'nin Haber Taksimatında Meşhûr ve Bilgi Değeri Şeması

Mütevâtir	Müstefiz (Bazı Durumlarda/ahkamda mütevâtirin yerine kullanılır.)	Âhad
	İlim ve amel gerektirme konusunda mütevâtir gibi	
	Kesbi ilim ifade eder kaydı ile tekrar mütevâtir âhad arasındaki konumuna döndürülmektedir.	

Müstefiz Süreci:

1. İlk Dönem: Âhad olarak kabul edilir.
2. Sonraki Aşamalar: Yaygınlık kazanarak güvenilirliği artar.
3. Sonuç: Kesbî ilim ifade etse de ilim ve amel gerektirme açısından mütevâtirle eşdeğer bir konumda değerlendirilmiştir.

2.3. Şafii Fakih Cürcânî'nin Haber Taksimatında Meşhûr ve Bilgi Değeri

eş-Şerîf el-Cürcânî,²⁴ (ö.816/1413) haberlere dair yaptığı taksimatta haberi, geliş kanalları ve nâkil sayısı açısından mütevâtir, meşhûr ve âhad diye üçe ayırmıştır.

Kategorik tariflerini yapmadan önce meşhûru şu şekilde tanımlamıştır; bir kimsenin Hz. Peygamberden duyduğu, ondan da cemaatin/kalabalığın duyduğu, o kalabalıktan da bir başka kalabalığa duyarak aktarılıp devam eden kelâmdır/haberdir.²⁵

Daha sonra diğer haber tanımlarına şu şekilde yer vermiştir.

1- Mütevâtir haber; Hz. Peygamber'den bir kelamın yalan üzere anlaşmaları mümkün olmayan cemaat/topluluk tarafından duyulması o topluluktan da başka bir topluluğun duyması ve bu durumun böylece devam etmesidir. Ayrıca kat'i bilgi ve amel gerektirir.

2- Meşhûr haber; Hz. Peygamber'den bir kelamın ilk asırda bir kişi tarafından duyulması sebebiyle âhad haberlerden olması ancak ikinci asırda meşhûr olup "yalan üzere anlaşmaları mümkün olmayan" bir cemaate/topluluğa ulaşması ve o topluluktan da başka bir topluluğa ulaşarak haberin böylece yayılmaya devam etmesi ve ulemanın kabul ettiği haberdur. Bu haber mütevâtir haberin iki kısmından biri olarak nitelenmiştir. Bu tür haberler ilmi yakîn ifade etmese de kalben itminanı gerektirdiği belirtilmiştir. Bu bilgi, bireyin duyusal ya da mantıksal olarak elde ettiği, güvenilir kabul edilen bilgiye dayanır, fakat kesin bilgi sayılmaz.

²⁴ Arap dili, kelam ve fıkıh alimi, bk. Sadrettin Gümüş, "Cürcânî, Seyyid Şerif", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 8/134.

²⁵ (المشهور فهو كلام يسمعه من رسول الله ص - واحد ويسمعه من الواحد جماعة ومن تلك الجماعة أيضا جماعة إلى أن ينتهي إلى المتمسك) Şerîf el-Curcânî, *et-Ta'rifât*, 130.

Mütevâtir haber ile meşhûr haberin farkı; mütevâtir haberi inkâr eden ittifakla küfre düşer ama meşhûr haberi inkâr edenin durumu ihtilafıdır bu konuda en sahih görüş, meşhûr haberi inkâr edenin küfre değil dalalette düştüğü yönündeki ayrımdır.

3- Âhad haber ise; bir kişi aracılığıyla gelen ve meşhûr seviyesine ulaşamayan haberdir, inkâr eden ittifakla küfre düşmez.²⁶

Cürcânî'nin meşhûr haberi tanımlarken kullandığı ifade, bilgi edinme ve dini hüküm çıkarma bağlamında önemli bir felsefî ve epistemolojik yaklaşım sunmaktadır. O, meşhûr haberlerin, kesin bilgi sağlamamakla birlikte güvenilir bir bilgi kaynağı olarak kabul edilmesi gerektiğini savunur. Bu da dini bilginin toplumsal ve tarihsel bağlamda nasıl evrildiğini ve zamanla ne şekilde kabul gördüğünü gösterir. Meşhûr haberlerin, ilk başta zayıf kabul edilse de zamanla güvenilirlik kazanması ve ulema tarafından kabul edilmesi, bilgi değerinin sosyal bir inşâ süreci olduğunu gösterir.

Tablo 4. Şafii Fakih Cürcânî'nin Haber Taksimatında Meşhûr ve Bilgi Değeri Şeması

Mütevâtir	Meşhûr	Âhad
	Birinci asırda meşhûr bir kişi tarafından duyulması sebebiyle âhad iken İkinci asır sonrası yaygınlık kazanıp yalan üzere birleşmeleri mümkün olamayan topluluğa ulaşma ve ulemanın kabulü İlmi tumanîne kaydı ile tekrar mütevâtir âhad arasındaki konumuna döndürülmektedir.	

3. Meşhûr Kavramının Haber Taksimatındaki Yerine Dair Derinlemesine Bir İnceleme

Meşhûra dair tanımlamalarda görüldüğü üzere haddi zatında meşhûr haber bir senede sahip değil ve ilim ifade edip etmeme gibi bir rol yüklenmemiş olmasına rağmen hem sened eksensli hem de metin eksensli yaklaşımlara tabi tutulmuştur.

İlmu'l-amme, el-ihata²⁷ haberu'l-amme,²⁸ İcmali tevatür,²⁹ et-tevatürü'l-amme³⁰, kaffenin haberi,³¹ gibi kullanımların tevatürün lafzi ve manevi ayrımından manevi mütevâtire karşılık geldiği, bu tür haberler Hanefi ulema tarafından da meşhûr diye isimlendirilmektedir. Mutlak olarak zikredilen tevatürle, lafzi mütevâtir kastedildiği ve bu haberlerin herkes için kesin, zorunlu

²⁶ Şerîf el-Cürcânî, *et-Ta'rifât*, 129-131.

²⁷ Ebû 'Abdullâh Muḥammed b. İdrîs eş-Şâfi'î, *Cimâ'u'l-İlm* (Yy: Dâru'l-Âsâr, 1423/2002), 21.

²⁸ eş-Şâfi'î, *Cimâ'u'l-İlm*, 62.

²⁹ Muhammed Bâkır Hân el-Hakûnî, *Taksîmâtü'l-haberi'l-mütevâtiri beyne'l-usûliyyîn ve'l-muhaddisîn* (Yy: ty.), 39.

³⁰ Ebû'l-Hüseyn İshâk b. İbrâhîm b. Suleymân b. Vehb el-Kâtib, *el-Burhân fî vucûhi'l-beyân*, nşr. Hafnî Muḥammed Şeref (Kahire: Mektebetu's-Şebâb, 1389/1969), 78; Takiyyüddin İbn Teymiyye, *İlmu'l-hadis* (Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1985), 58.

³¹ Ebû Muḥammed 'Alî b. Aḥmed İbn Ḥazm el-Endelusî, *el-Fasl fî'l-milel ve'l-'ehvâ'i ve'n-nihâl* (Kâhire: Mektebetu'l-Hâncî, ty.), 8; Ebû Muḥammed 'Alî b. Aḥmed el-Endelusî İbn Ḥazm, *el-İḥkâm fî usûli'l-aḥkâm* (Kahire: Dâru'l-Ḥadîs, 1404h.), 2/200.

bilgi ifade ettiği³² belirtilmişse de daha önce bildirildiği üzere bu tür haberler nazari, kesbi bilgi ifade ettiği ve münkirini küfre sürüklemeyecek haberler olduğu³³ şeklinde değerlendirmeler de yapılmıştır. Cumhur ulema, kelâmullahtan başka lafzi mütevâtire uygun bir naklin olmadığını ifade etmiştir.³⁴

Manevi mütevâtirin kapsamı, yalnızca Kur'an dışındaki bilgileri içermekle kalmayıp, aynı zamanda İslam toplumunun tarihsel ve kültürel birikiminden beslenen haberleri de içine almaktadır. Bu tür haberler, büyük bir topluluk tarafından aktarılmakla birlikte, aktarımlar arasında lafız birliği bulunmaz. Bu nedenle, lafzi mütevâtirin sahip olduğu epistemolojik kesinliği taşımazlar. Ancak, bu haberlerin toplumda kabul görmesi ve yaygın bir şekilde aktarılması, onların doğruluğu konusundaki güveni artırır.

Şimdi haberin mütevâtir-âhad ayrımında, âhad haberler kategorisinde değerlendirilen haberler arasında meşhûrun nasıl anlaşıldığına dair özet bilgi vereceğiz. Böylece meşhûrun bütün haber sınıflandırmaları içerisinde tam olarak nasıl anlaşıldığı ve nereye oturtulduğunun bir nebze daha anlaşılır hale gelmesine katkı sağlayacağını düşünüyoruz.

Haberin mütevâtir ve âhad olarak mütalâa edildiği taksimatta, âhad haberin alt kategorileri olarak değerlendirilen meşhûr, aziz ve garip şöyle tanımlanmaktadır; garip en fazla bir kişinin, aziz iki, meşhûr ise üç ve üçün üzerinde, ancak "mütevâtir şartı olarak değerlendirilen kalabalığın altındaki bir kalabalık" tarafından rivayet edilen haberler olarak tanımlanmıştır. Haberi vâhidin bu ayrımlarını gözetmeden, âhad haberlerin tamamını reddetmek doğru bir yöntem olmayacaktır. Çünkü bu durumda, âhad teriminin neyi kapsadığı genellikle açık değildir. Bu belirsizlik, özellikle meşhûr haberlerin de reddedilip edilmediği sorusunu gündeme getirir. Çoğu kimse tarafından rivayet edilen ve mütevâtir seviyesinde olmayan meşhûr haberlerin, yanlış bir şekilde âhadın daha zayıf kategorisiyle aynı kefiye konması yanlış sonuçlara yol açabilir.

Birçok kimse tarafından haber-i vâhidin reddedildiği görülmekle birlikte, hadis ve usûl kaynaklarında mütevâtir kabul edilmese dahi birçok kişi tarafından rivayet edilen meşhûrun da bu kapsama dahil edilmesi durumunda, meselenin özünden saptırılmış olacağı ve doğru bir sonuca ulaştırmayacağı ifade edilmiştir. Şayet bu tür haberleri Mûtezilî bir tavırla reddediyorlarsa bu haberin yalnız bir kişi tarafından nakledilen haber cinsinden olduğunun açıklanması gerektiği belirtilmiştir. Çünkü Mutezile bu tür âhad haberleri, bir kişinin haberi şeklinde değerlendirmiş ve bu manada anladığını ifade edilmiştir. Mûtezilî ulemanın tanınmış isimlerinden Ebü'l-Hüseyin el-Hayyât'ın (ö. 300/913 [?]) İbnü'r-Râvendî'nin *Fađîhatü'l-Mu'tezile* adlı eserinde "adil bir kimsenin haberi (Haberu vâhidi'l-'adl)'in hüccet olarak kullanılabileceğini kabul etmiyoruz" şeklinde ifadeleri ile mutezilenin haberi vâhide bakışını ortaya koymaktadır.³⁵

Meşhûr ile ilgili (dolayısıyla en yakın müteradifi olan müstefizle ilgili) ulema ve ekoller arasında hatta aynı ekole mensup ulema arasında farklı kullanımlar ve anlamlandırmalarla karşımıza çıkmaktadır. Bu farklılıkların yalnızca ulemanın kavramları kendi özel kullanımları olmayıp aynı zamanda kavramların anlam birikimleri ile farklı bilim dallarına nakledilmesi ve zaman içerisindeki gelişim, değişim, dönüşümlerinden de kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Meşhûr ve müstefiz kavramlarının farklı anlamlandırılmasında, bu terimlerin tarihsel süreçte

³² Hansu, *Mütevâtir Haber*, 106.

³³ Seraḥsî, *Usûlu's-Seraḥsî*, 1/291-292.

³⁴ Subhi es-Salih, *Ulumu'l-hadisi ve mustalahuhu* (Lübnan: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 2009), 148.

³⁵ Talat Koçyiğit, *Hadis İstılahları Sözlüğü* (Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1980), 23.

kazandıkları anlam birikiminin önemli bir etkisi bulunmaktadır. Kavramların kullanımı, ilk dönemlerdeki dar ve spesifik anlamlarından, zamanla daha geniş bağlamlarda kullanılmalarına doğru evrilmiştir. Bu evrim, kavramların içeriğinin zenginleşmesine ve farklı bağlamlarda çeşitli şekillerde yorumlanmasına neden olmuştur.

Meşhûr ve müstefiz kavramlarının, tevatür gibi isnad incelemesine tabi tutulmuyor olsa da ravi sayısı ve ifade ettiği bilgi açısından mütevâtir haberle önemli benzerlikler arz ettiği görülmektedir.³⁶

Meşhûr ve müstefzin mütevâtirle olan bu benzerliği mütevâtirin, usulcüler ve özellikle de hadisçiler tarafından bir isnada sahip olmaması nedeniyle, bir başka ifade ile tevatürde isnad şartı aranmadığı, aransa da bulunamayacağı³⁷ belirtilmiştir. Bu durum, tevatürün uzun süre hadis ilmine konu olmamasına yol açmış olsa da vakıada genel manada tevatürün (mânen mütevâtir) varlığı kabul edilmektedir. Bir bakıma isnad ilmi³⁸ olarak değerlendirilen, hadisin ricalini, sıhhatini araştıran hadis ilmine konu olmayan mütevâtirin erken dönemlerden itibaren bu alanın dışında değerlendirilmesi bu haber türünün yapısal özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Meşhûr ve müstefiz bu yönüyle tavâtüre olan yakınlıkları ve benzerlikleri nedeniyle bu doğal dışlanmadan nasibini almış olduğunu ifade etmek gerekir.³⁹ Doğruluğu incelemeye tabi tutulan haberlerin ise, âhad haberler olduğu bunun hadis ilminin yapısal odak noktası olan isnad incelemesiyle doğrudan ilişkili olduğu belirtilmiştir. Mütevâtirin hadis ilmine konu olmamasının sebebi gerek kafir gerek müslüman tarafından vârid olsun, onun ilmi yakîn ifade ediyor olması sebebiyle ravileri araştırılmaya gerek duyulmaması olarak gerekçelendirilmiştir.⁴⁰ Ayrıca tevatürün belli aralıklarla peş peşe gelen anlamında olduğu, dolayısıyla mütevâtir haberin doğruluğunun birikimsel olduğu ve bu birikimin belli bir seviyeye ulaşmasının ardından kesin ve zarûrî bilgi ifade ettiği belirtilmiştir.⁴¹

Bu kavramlarla nitelendirilen haberlerin, haber kapsamında isnadlı haberlere dahil edildiği ancak mütevâtirin uzun yıllar isnad incelemesinin dışında tutulduğu, dolayısıyla aynı yapıda haberler olmaları sebebiyle meşhûr/müstefzin de isnada tabi tutulmadığı anlaşılmaktadır. Aslında bu tür haberlerin, geniş bir topluluk tarafından kabul görme neticesinde anlam kazanan birikimsel bir yapıya sahip olmaları sebebiyle isnada tabi tutulacak mahiyette olmadıkları anlaşılmaktadır.

³⁶ Koçyiğit, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 347, Ayrıca bk. Hansu, *Mütevâtir Haber*, 135.

³⁷ Tahir el-Cezâirî, *Tevcihu'n-Nazar ilâ usûli'l-eser* (Halep: Matabaatü'l-İslamiyye, 1995), 132.

³⁸ “En basit anlamıyla haberin kaynağı olan isimler, haberin dayandırıldığı kişiler” olarak tanımlanmıştır. bk. Hansu, *Mütevâtir Haber*, 148.

³⁹ Hatta Abdulfettah Ebû Ğudde'ye göre, mütevâtir haber konusuna müstakil bir başlık altında genişçe yer veren ilk hadis usulü eseri Tahir el-Cezâirî'nin *Tevcihu'n-nazarı* olduğu belirtilmiştir. Ayrıca dokuzuncu hicri asra kadar mütevâtir ismini taşıyan bir rivayet kitabı olmadığı, mütevetir hadisleri ilk toplayan eserin hicri 911'de Suyûtî tarafından telif edildiği belirtilmiştir. Bk. Tahir el-Cezâirî, *Tevcihu'n-nazar*, 1/9, 139, 210; Ayrıca bk. Hansu, *Mütevâtir Haber*, 147-148 ve 171.

⁴⁰ Tahir el-Cezâirî, *Tevcihu'n-nazar*, 1/139.

⁴¹ Hansu, *Mütevetir Haber*, 148.

Meşhûr ve müstefiz haberlerin, tarihsel ve epistemolojik bir süreç içinde evrilen güvenilirlik derecelerine sahip olduğu ve her iki kavramın da manevi mütevâtir ile yakınlık gösterdiği,⁴² bu tür haberlerin ilmî kesinlikten çok, güvenilir bilgi sunduğu sonucuna varılabilir.

4. Kiraat İlminde Meşhûrun Kullanımı ve Anlam Çerçevesinin Tarihi Seyri

Meşhûr kavramı, kiraat ilmi içerisinde zamanla değişim ve dönüşüme uğrayarak farklı asırlarda çeşitli anlam katmanları kazanmıştır. İlk dönemlerde kiraatlerin meşhûr olup olmadığı daha çok kesret-i istimal, avam ve havas tarafından benimsenmiş olma ve kiraat imamlarının tercihlerine dayanarak belirlenirken, zamanla bu kavramın tevâtür ile ilişkilendirildiği görülmektedir.

Kiraat ilmi ile alakalı hicri üçüncü asrın başlangıcı itibarıyla meşhûrun, meşhûr kiraat olma ve Arap dilindeki kullanım meşhûrluğu “lügavi meşhûrluk” bağlamında kullanılmıştır.⁴³ Hicri dördüncü asrın başlarında, Arap dilindeki kullanım meşhûrlüğünün önemli bir ölçüt olmaya devam etmesinin yanı sıra bazı kiraatlerin tercihinin gerekçelendirilmede fasih olma,⁴⁴ daha fazla bilinme özellikle Müslüman beldelerde daha fazla okunan kiraat olma, kurra arasında bilinme ve kurranın icması gibi hususların zikredildiği görülmektedir.⁴⁵ Ayrıca bu dönemlerde şöhret fasih,⁴⁶ malum,⁴⁷ müstefiz⁴⁸ olarak da ifade edilmiştir. Bu tabirlerle nitelenerek tercih edilen kiraatlerin haricindekilerin ise, niteliğini yitirmiş oldukları anlamına gelmediği belirtilmiştir.⁴⁹ Bu dönemde kiraatlerle ilgili meşhûra henüz ne metin eksenli ne de senet eksenli bir yaklaşımın olmadığı ve meşhûr anlayışının yalnızca dildeki doğrulukla değil, aynı zamanda toplumsal kabul ve yaygınlıkla da ilişkili olduğunu anlaşılmaktadır.

Kiraat ilmi açısından ulemanın yoğun çalışmalarına şehit olunan hicri dördüncü asırda, meşhûrun anlam çerçevesinde önemli bir değişim olmadığı şu değerlendirmelerden anlaşılmaktadır. Hicaz, Irak ve Şam bölgelerinde, (bu bölgelerde Mekke, Medine, Basra, Kûfe, Şam gibi şehirlerin isimleri ayriyeten zikretmektedir) toplumun tabi olup takip ettiği, bu kuşaklarda canlı tutulup talim edilen, avam ve havas her kesimin kiraati üzerine icma edip mutabık olduğu ve kiraatler konusunda yoluna yöntemine tabi olunan kimselerin kiraatleri meşhûr olarak tanımlanmaktadır.⁵⁰ Hicri dördüncü asrın ikinci çeyreğinde, bir başka kiraat bilgini tarafından, Arap dilindeki şöhret, kesreti istimal ve icmanın da nazarı dikkate alınarak çoğunluğa uymanın

⁴² Hansu, *Mütevâtir Haber*, 88, 111-112.

⁴³ (و «الحِثَامُ» أَشْهُرُ فِي الْقِرَاءَةِ فِي كَلَامِ الْعَرَبِ) Ebû Zekeriyâ Yaḥyâ b. Ziyâd ed-Deylemî Ferrâ', *Kitâbun fîhi luġâtu'l-Kur'ân* (Yy: 1435h.), s. 155.

⁴⁴ (وَالْعَرَبُ فِي (صَلَّلَتْ) لُغَتَانِ: فَتُحِ الْأَمَّ وَكَثُرَتْهَا، وَاللُّغَةُ الْقَصِيحَةُ الْمَشْهُورَةُ هِيَ فَتَحُهَا) Ebû Ca'fer Muḥammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmilî Ṭaberî, *Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli 'âyi'l-Kur'ân* (Yy: Dâru Hicr, ty), 2001, 9/278, 22/272, 18/239.

⁴⁵ (وَأَمَّا الْقُرَاءَةُ فَأَرْبَعٌ اِخْتَلَفُوا فِي قِرَاءَةِ الْعَوِّ ... نَصْبًا... رُفْعًا... لِأَنَّ مَنْ قَرَأَ بِهِ مِنْ الْقُرَاءَةِ أَكْثَرُ وَهُوَ أَعْرَفُ وَأَشْهُرُ) Ṭaberî, *Câmi'u'l-beyân*, 3/694, 20/455.

⁴⁶ Ṭaberî, *Câmi'u'l-beyân*, 22/272, 9/278, 16/533, 17/ 49, 18/37.

⁴⁷ Bazen malum “معلوم” şeklinde bk. Ṭaberî, *Câmi'u'l-beyân*, 17/49, bazen ise, e'raf “اعرف” şeklinde tabir ettiği görülmekte bk. Ṭaberî, *Câmi'u'l-beyân*, 3/694, 19/37, 38.

⁴⁸ (لَأَنَّ الْقِرَاءَةَ الْمُسْتَفِيزَةَ فِي قِرَاءِ الْأَمْصَارِ) Ṭaberî, *Câmi'u'l-beyân*, 10/205.

⁴⁹ (لَأَنَّ الْقِرَاءَةَ الْمَعْرُوفَةَ فِي قِرَاءَةِ الْأَمْصَارِ الْإِسْلَامِ، وَإِنْ كَانَتْ الْآخَرَى غَيْرَ خَطِّ وَلَا قَائِدٍ، فَأَعْجَبُهَا إِلَيْنَا مَا كَانَ أَظْهَرَ وَأَشْهُرَ فِي قِرَاءَةِ الْأَمْصَارِ الْإِسْلَامِ) Ṭaberî, *Câmi'u'l-beyân*, 6/398, 21/602, 23/145, 24/72.

⁵⁰ Aḥmed b. Mûsâ b. el-Abbâs et-Temîmî Ebû Bekir el-Baġdâdî İbn Mucâhid, *Kitâbu's-seb'a fi'l-kirâ'ât* (Mısır: Dâru'l-Ma'ârif, 1400h.), 49.

evla oluşu vurgulanmaktadır.⁵¹ Hicri dördüncü asrın üçüncü çeyreğinde, meşhûr; Müslümanların ana şehirlerinde okunan kiraatlara uygunluk,⁵² daha çok olma “ekser”, ammenin kiraatine uygunluk, ammenin kiraati olan meşhûr kurrânın kiraatine uygunluk,⁵³ Arap dilindeki şöhret bağlamında şekillendiği görülmektedir.⁵⁴ Hicri dördüncü asrın son çeyreğinde de birçok kiraat bilgininin kullanımlarında meşhûr; benzer anlam çerçevesinde değerlendirilmekte ve “ekser ve eşher”⁵⁵ bazıları ile ilgili “efsah ve eşher”⁵⁶ bazen ise “eyser ve eşher”⁵⁷ “ahsen ve eşher”⁵⁸ gibi nitelemelerde şekillenmektedir. Bunun yanı sıra hicri dördüncü asrın sonlarında meşhûr kiraatler mücmeun aley olarak nitelendirilmiştir.⁵⁹

Hicri yedinci asrın yarısına kadar meşhûr anlayışının benzer şekilde meşhûr kurrânın ittifakı,⁶⁰ bazı vecihlerin muhtar, fasih lügat oluşu, istimali çok olma ve mana meşhûrluğu,⁶¹ bazı vecihlerin asıl ve vâdih oluşu,⁶² cumhurun okuyuşuna uygunluk⁶³ şeklinde şimdiye kadar olan genel meşhûr anlayışı çerçevesi devam etmiştir. “Mütevâtir derecesine ulaşmayan kiraatler” şeklinde, meşhûrun sınırlarını netleştirmede tevâtür söz konusu olmuştur. Ancak hicri yedinci asrın ikinci yarısında kiraat bilginlerinden Ebû Şâme (665) buraya kadar genel itibariyle meşhûr ve benzeri kavramlarla nitelenen kiraatlerden tariklerin icma ettiği, tolumun farklı kesimlerinin icma edip şâî, meşhûr ve müstefiz olan kiraatlerle ilgili tevâtür olmasa da bunların şartlarının tevâtürden aşağı kalmadığını belirtmektedir.⁶⁴ Ayrıca bazı imamların da kendine has mütevâtir

⁵¹ Ebû Ca'fer Nehhâs, Ahmed b. Muhammed el-Murâdî, *İ'râbu'l-Kur'ân*, nşr. 'Abdalmun'im Halîl İbrâhîm, Menşûrât Muhammed 'Alî Beydûn (Beyrut: Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, 1421h.) 145.

⁵² Ebû Mansûr Muhammed (وَرُوِيَ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّهُ قَرَأَ: (وَيَذَرُكَ وَالْأَهْتَكُ) وَيُتَمِّسُهُ وَعِبَادَتُكَ. واعتزل بأن فرعون كان يُعبد ولا يُعبد والقراءة الأولى أكثر وأشهر، وَعَلَيْهَا قِرَاءَةُ الْأَمْعَصَرِ) b. Ahmed b. el-Herevî el-Ezherî, *Tehzîbu'l-luğa*, nşr. Muhammed 'Avd Mir'ab (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, 2001), 6/224.

⁵³ (الَّتِي بِهَا قَرَأَ الْقُرَّاءُ الْمَشْهُورُونَ) Ezherî, *Tehzîbu'l-luğa*, 2/139.

⁵⁴ (وَقَرَأَ حَمِيدٌ: (تَقِيَّةٌ)، وهو وجه، إلا أن (تَقَاةً) أشهر في العربية) Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed b. el-Herevî el-Ezherî, *Me'âni'l-kirâ'ât* (Suudi Arabistan: Câmi'atu'l-Melik, 1991), 2/250, 9/200.

⁵⁵ (وَرُشُونَ مِنَ اللَّهِ. يقرأ بكسر الراء وضمة... الضم في المصادر مع زيادة الألف والنون أكثر وأشهر) Ebû 'Abdullâh el-Huseyn b. Ahmed b. Hâleveyh. *el-Huccetu fi'l-kirâ'âti's-seb'a* (Beyrut: Dâru's-Şurûk, 1401h), 106, 179, 228.

⁵⁶ (وَلَيْتَ مَنَّمْ يقرأ بضم الميم وكسرها... والضم أفصح وأشهر) İbn Hâleveyh, *el-Huccetu fi'l-kirâ'âti's-seb'a*, 103, (هما لغتان، والفتح أفصح وأشهر) *el-Huccetu fi'l-kirâ'âti's-seb'a*, 115.

⁵⁷ (فِي الدَّرَكِ الْأَسْفَلِ يقرأ بإسكان الراء وفتحها... لِأَنَّ التَّحْرِيكَ فِيهِ أَيْسَرُ وَأَشْهَرُ) İbn Hâleveyh, *el-Huccetu fi'l-kirâ'âti's-seb'a*, 127.

⁵⁸ (وَجَعَلَ اللَّيْلَ. يقرأ بإثبات الألف... وهو الأحسن، والأشهر.) İbn Hâleveyh, *el-Huccetu fi'l-kirâ'âti's-seb'a*, 146.

⁵⁹ (قَالَ أَبُو الْفَتْحِ: الْمَشْهُورُ الْجَمْعُ عَلَيْهِ فِي ذَلِكَ: "مُسْنَأَةً": بِالْهَمْزِ) Ebû'l-Feth 'Osmân b. Cinnî el-Mevsilî. *el-Muhtesab fi tebyîni vucûhi şevâzi'l-kirâ'ât ve'l-îdâhi 'anhâ* (Yy: Vezâratu'l-Evkâf, 1999), 2/187.

⁶⁰ (وَلَمْ يَخْتَلَفِ الْقُرَّاءُ الْمَشْهُورُونَ فِي {تَطَاهَرًا} مِنْ هَذِهِ السُّورَةِ أَنَّهُ عَلَى تَخْفِيفِ الظَّاءِ، بَلِ اتَّفَقُوا عَلَيْهِ) Nasr b. 'Alî b. Ebû Meryem. *el-Muvdaḥ fi vucûhi'l-kirâ'ât ve ilelihâ* (Cidde: el-Cemâ'atu'l-Ḥayriyye, ty), 986.

⁶¹ (وَالْوَجْهَ أَنَّهُ الْمَشْهُورُ فِي هَذَا الْمَعْنَى، وَهُوَ الْأَكْثَرُ فِي الِاسْتِعْمَالِ) İbn Ebî Meryem, *el-Muvdaḥ*, 725.

⁶² (الْمَشْهُورُ الْوَاضِحُ عِنْدَهُمْ... الْأَصْلُ) İbn Ebî Meryem, *el-Muvdaḥ*, 1026.

⁶³ (قَالُوا: {أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ}، وَهَذِهِ الْقِرَاءَاتُ الثَّلَاثُ مَشْهُورَةٌ وَعَلَيْهَا الْجُمْهُورُ) Ebû Yûsuf el-Munteceb b. Ebû'l-İzz el-Hemeẓânî, *el-Kitâbu'l-ferîd fi i'râbi'l-Kur'âni'l-Mecîd* (Medine: Dâru'z-Zemân, 2006), 2/664.

⁶⁴ Ebû'l-Kâsım 'Abdurrahman b. İsmail el-Makdisî Ebû Şâme ed-Dimeşķî, *el-Murşidu'l-vecîz 'ilâ 'ulûmin tete'allku bi'l-kitâbi'l-'azîz* (Beyrut: Dâru Sâdir, 1975), 177.

meşhûr okuyuşları olduğunu⁶⁵ ifade ederek bu tarihe kadar meşhûr, müstefiz, sahih, ittifak, icma, müstamel, daha çok okunan, cumhurun okuyuşu, halk ve kurranın okuyuşu şeklinde bir anlam çerçevesine sahip olan meşhûr kavramı konusunda “tevâtür söylemini” başlatmaktadır.

Ebû Şâme'nin değerlendirmelerinde, kıraatlerin kabulü ve yayılması bağlamında meşhûr kıraatlerin önemi özellikle vurgulanmaktadır. Bu kıraatler, yalnızca ilmi açıdan sağlam ve güvenilir olmalarının ötesinde, geniş toplumsal kabul neticesinde “mütevâtir” olarak addedilmeye başlanmıştır. Bu değerlendirmeler, şöhretin zamanla tevatüre dönüşerek onunla özdeşleştiğini ve kıraatlerin yayılma sürecinde şöhretin belirleyici bir rol oynadığını ortaya koymaktadır.

Hicri sekizinci asrın başlarında ve ilk yarısına kadar meşhûr; müstamel olma, talim tedriste oturaklı bir hal alarak icmaya dönüşen, amel edilen yedi meşhûr kıraat,⁶⁶ artık kıraat imamlarının eserlerinde yer alıyor olmaları sebebiyle daha güçlü ve tercihe şayan olan, müstamel tercihler olarak tanımlanmaktadır.⁶⁷

Hicri dokuzuncu asrın başlarında ise, yedi kıraatte imamların ortak olarak okuduğu harf ve hareketlerin mütevâtir olduğu görüşü, şöhretin; itiraz olmaksızın şehir halkları ve âlimlerin kabul edip almış, öğrenmiş ve öğretmiştir şeklindeki gerekçeleri ile desteklenerek meşhûr oldukları için mütevâtir oldukları ifade edilmiştir.⁶⁸ Ayrıca imamların kıraatlerinin tek tek mütevâtirliği konusunda ise Ebû Şâme'nin görüşü vurgulanmış ve tekrar gündeme taşınmıştır.⁶⁹

Hicri onuncu asırda ise, meşhûrun; “senedi sahih olup tevâtür derecesine ulaşmayan, Arap diline ve resme muvafık olan ve kurradan meşhûr olan kıraatler olup hatalı veya şâz sayılmayanlardır” şeklindeki tanımı yapılmıştır.⁷⁰ Ancak yedi kıraatin mütevâtir, bunları on'a tamamlayan üç kıraat âhad âhad, A'meş, Yahya b. Vessâb gibi tabiinin kıraati şâz şeklinde üçe ayrılarak kategorize edilmiştir.⁷¹ Meşhûr kıraatler konusunda Cezerînin tanım ve anlamlandırmasına tabi olduğu görülmüştür.

Genel itibariyle, meşhûr kıraat kavramı ilk dönemlerde “toplum ve imamlar tarafından benimsenen kıraatler” olarak değerlendirilirken, zamanla “mütevâtirlik” ile ilişkilendirilmiş ve nihayetinde meşhûr kavramı kıraat ilminin tasnifinde önemli bir ölçüt haline gelmiştir. Kıraat ilminde meşhûr anlayışı konusunda hicri yedinci asırda başlatılan tevâtür söyleminin sonraki

⁶⁵ Ebû Şâme, (وَعَايَةً مَا يَبْدِيهِ مَدْعَى تَوَاتُرِ الْمَشْهُورِ مِنْهَا كِدَاغَامُ أَبِي عَمْرٍو وَنَقْلَ الْحَرَكَةِ لَوْرُشٍ وَصَلَةَ مِيمِ الْجَمْعِ وَهَاءِ الْكِنَايَةِ لِأَنَّ كَثِيرًا مِنْهُ مَتَوَاتَرٌ عَنْ ذَلِكَ الْإِمَامِ الَّذِي نَسَبَتْ تِلْكَ الْقِرَاءَةَ إِلَيْهِ) *el-Murşidu'l-vecîz*, s. 178; Ebû'l-Kâsım 'Abdurrahman b. İsmail el-Makdisî Ebû Şâmeed-Dimeşkî, *İbrâzu'l-me'ânî min hirzi'l-emânî* (Yy: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, ty), 83, 309.

⁶⁶ Ebû Muhammed 'Abdolvâhid b. Muhammed el-Mâlikî el-Umevî, *ed-Durru'n-nesîr ve'l-'azbu'n-nemîr*, nşr. Ahmed 'Abdullâh el-Mukrî (Cidde: Dâru'l-Funûn, 1990), 3/208.

⁶⁷ Ebû Muhammed 'Abdullâh b. 'Abdilmu'min b. el-Vecîh el-Mubârek el-Vâsiî, *el-Kenz fi'l-kirâ'âtî'l-'aşr* (Kahire: Mektebetu's-Sekâfeti'd-Dîniyye, 2004), 1/314.

⁶⁸ 'Abdurrahman b. 'Omer el-Bulkînî, *Mevâkı'u'l-'ulûm fî mevâkı'i'n-nucûm*, nşr. Enver Mahmûd el-Mursî (Tanta: Dârus-Sahâbe, ty), 9.

⁶⁹ Ebû Şâme, *el-Murşidu'l-vecîz*, 177. (وَأَمَّا مَا نَقُلُهُ فِيمَا اجْتَمَعَتْ عَلَيْهِ الطُّرُقُ وَاتَّفَقَتْ عَلَيْهِ الْفِرَقُ مِنْ غَيْرِ تَكْثِيرٍ لَهُ مَعَ أَنَّهُ شَاعَ وَاشْتَهَرَ وَاسْتَفَاضَ، فَلَا أَقْلَ) Ebû'l-Hayr Şemsuddîn Muhammed b. el-Cezerî, *en-Neşr fi'l-kirâ'âtî'l-'aşr* (Yy: ty), 1/13; Celâlu'd-dîn 'Abdurrahman b. Ebî Bekr Suyûtî, *el-İtkân fî 'ulûmi'l-Kur'ân* (Yy: Daru'l-Fiker, 1996), 1/262.

⁷⁰ Suyûtî, *el-İtkân*, 1/208.

⁷¹ القراءة تنقسم إلى متواتر وآحاد وشاذ فالتواتر السبعة المشهورة والآحاد قراءات الثلاثة التي هي تمام العشر ويلحق بها قراءة الصحابة والشاذ قراءات التابعين كالأعمش ويحيى بن وثاب وابن (جبير ونحوهم) es-Suyûtî, *el-İtkân*, 1/203.

dönemlerde karmaşaya neden olduğu ancak bazı kiraat bilginleri tarafından aslına uygun meşhûr tanımlamalarının yapıldığı görülse de farklı bağlamlarda tevatür ve meşhûr karmaşasının devam ettiği görülmektedir.

Sonuç

İslam düşüncesinde haberlerin metin eksenli ve sened eksenli olarak ikiye ayrılması, epistemolojik bir fark yaratmaktadır. Metin eksenli haberler, daha çok doğru kabul edilen bilgiyi ifade ederken, sened eksenli haberler, ravilerin güvenilirliği ve isnad zincirine dayanır. Kiraat ilminde kullanılan meşhûr, sened eksenli haberler kapsamında değerlendirildiğinde, meşhûr kiraatlerin âhâd haberler kapsamında değerlendirilmesi gerekmektedir. Ancak meşhûr haberlere dair kiraat ilmindeki genel anlayış göz önünde bulundurulduğunda bu durum kabul görmeyecektir. Zira meşhûr kiraatler hicri yedinci asırda meşhûr kiraat bilgini Ebû Şâme'nin kiraat ilminde kullanılan meşhûr kavramı konusunda tevatür söylemini başlatması neticesinde meşhûr, daha ziyade mütevâtirle ilişkilendirilmekte, mütevâtir olarak nitelendirilmektedir. Ebû Şâme ile başlayan bu durum el-Bulkînî ve el-Cezerî gibi önemli kiraat bilginleri tarafından da bazı bağlamlarda destek görmesi ile kiraatler konusunda tevâtür söylemi, meşhûrun daha da az kullanılmasına neden olmuş ve bazı kiraat sınıflandırmalarında meşhûr kabul edilen belli kiraatler hakkında da tevatür nitelemesini meşhûrun önüne taşımıştır. Kiraat alanında kullanılan meşhur, senedli haberler bağlamında değerlendirildiğinde âhâd haberlerle ilgilidir. Bu nedenle tevatürle ilişkilendirilmesi neticesinde epistemolojik olarak tevatür gibi değerlendirilmeye alıp yapısı itibariyle el verişli görünmemektedir. Meşhur kiraatler, tevatürle ilişkilendirilirken sadece daha fazla yaygınlık ile gerekçelendirilmektedir. Bu bağlamda, meşhur kiraatlerin belli dönemler için belki tevatür seviyesine ulaştığını söylemek mümkün olsa da kaynağı itibariyle ve daha ziyade fıkıh ilmi bağlamında yüklenen epistemolojik değeri güçlü bir zemine oturtacak bir yapıya sahip olduğu söylenemez. Dolayısıyla meşhur kiraatlerle ilgili yedinci asra kadar devam eden anlam çerçevesinin daha uygun olduğu anlaşılmaktadır. Ulamadan bazılarının, epistemolojik bağlamda meşhuru tevatür konumuna taşıma gayretinde olanlar olsa da meşhurun alt yapısı gereği tanımlarındaki ufak ayrımlarla meşhuru kendi asli konumuna döndürme gayretinde oldukları müşahade edilmektedir. Ayrıca kiraat alanında da ulemanın bir kısmının meşhur tanımlarına “tevatür seviyesine ulaşmayan” şeklinde kayıt düştüğü görülmektedir.

İslam düşüncesi haber taksimatının bir diğer kategori olan metin eksenli haberler kapsamında değerlendirildiğinde meşhûr, doğruluğu istidlali olan haberler kapsamında Allahtan sadır olan veya Peygamber haberi olarak değerlendirilmek durumundadır. Ancak daha önce de ifade edildiği üzere kiraat ilminde meşhûr, daha ziyade mütevâtirle ilişkilendirilmektedir. Tevatürün ise istidlali değil zaruri bilgi ifade eden haber olduğu kabul edilmektedir. Dolayısıyla kiraat alanında kullanılan meşhurun, bu kategori kapsamında değerlendirilmesi uygun düşmemektedir. Kiraat ilminde kullanılan meşhûrun hem metin eksenli bir yönü hem de sened eksenli bir yönü olması nedeniyle ne genel ayırmada sınıflandırılan metin eksenli ve sened eksenli yaklaşımlar bağlamında ne de bunların alt kategorilerinde kendine uygun bir konum bulamamaktadır.

Bu yaklaşımlarda kendine uygun bir yer bulamayan meşhûr, epistemolojik olarak ele alındığında birbirinden farklı değerlendirmelere mahal olmaktadır. Şöyle ki Hanefiler meşhûr ile yakînî ilim hasıl olur ancak kesbi ilim ifade eder derken Cessâs, tevâtürle ilgili değerlendirmesine bakıldığında o da tevatürle zarûrî ilim hasıl olur ancak nazarî ilim ifade eder şeklinde bir tanım yapmaktadır. Bilgi değeri bağlamında ele alındığında, bu tanımların lafız farklılığından ibaret olduğu anlaşılmaktadır. Zira Hanefilerin benimsediği haber taksimatı bağlamında meşhûr

tariflerine bakıldığında meşhûrun, birinci asırda âhad olduğu kabul edilirken ikinci asır sonrasında yaygınlık kazanıp “yalan üzere birleşmeleri mümkün olmayan topluluğa ulaşma” kaydı ile tevâtüre eş değer bir konuma taşınmaktadır. Bu, epistemolojik bir ayrımın yanı sıra, terminolojik bir birleşimi ifade etmektedir.

Şâfiî ‘Abdulkâhîr el-Bağdâdî’nin mütevâtir, müstefiz ve âhad şeklinde Hanefilerin taksimatına yakın bir sınıflandırma yaparak tevâtür ve âhadın arasına konumlandığı ve meşhûrun müteradifi olan müstefizin ise bazı durumlarda özellikle ahkam konusunda tevâtürün yerine kullanıldığını belirtmektedir. Bilgi değeri bağlamında ise, ilim ve amel gerektirme konusunda mütevâtir gibi değerlendirmiş, “kesbi ilim ifade eder” kaydı ile tekrar mütevâtir âhad arasındaki konumuna döndürmüştür.

Şafii Fakih Cürçânî’nin mütevâtir, meşhûr ve âhad şeklinde kategorize ettiği haberler bağlamında ise meşhûr şöyle tarif edilmektedir. İlk asırda âhâd, ikinci asır sonrasında yaygınlık kazanıp “yalan üzere birleşmeleri mümkün olamayan topluluğa ulaşma” şeklindeki kayıt ile meşhûru tevâtür konumuna taşınmakta, ilmi tumanîne ifade eder şeklindeki epistemolojik değerlendirme ile tekrar mütevâtir âhad arasına yerleştirmektedir.

Meşhûrun, metin ve sened eksenli kategorizeye tam olarak uymaması, onu hem metin eksenli hem de sened eksenli bir yaklaşımın ortasında bırakmaktadır. Bu durum, meşhûrun epistemolojik olarak farklı değerlendirmelere tabi tutulmasına neden olmaktadır. Meşhûrun, âhad kategorisinde başlayan ve zamanla yaygınlık kazanan bir haber olarak kabul edilmesi, onun hem ciddi güvenilirlik taşıyan hem de kesin bilgi ifade etmeyen bir bilgi türü olarak değerlendirilmesini zorunlu kılmaktadır.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Finansman/Funding: Yazarlar, bu araştırmayı desteklemek için herhangi bir dış fon almadığını kabul ederler/The authors acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Çıkar Çatışması/Competing Interests: Yazarlar, çıkar çatışması olmadığını beyan ederler / The authors declare that have no competing interests.

Kaynakça

- Babanzade Ahmed Naim. *Tecrid-i Sarih Mukaddimesi*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1976.
- Ebû Şâme, Ebû'l-Kâsım ‘Abdurrahman b. İsmail el-Mağdisî ed-Dimeşkî. *el-Murşidu'l-vecîz ‘ilâ ‘ulûmin tete‘allû bi'l-kitâbi'l-‘azîz*. Beyrut: Dâru Sâdır, 1975.
- Ebû Şâme, Ebû'l-Kâsım ‘Abdurrahman b. İsmail el-Mağdisî ed-Dimeşkî. *İbrâzu'l-me‘ânî min hirzi'l-emânî*. Yy: Dâru'l-Kutubi'l-‘İlmiyye, ty.
- el-Bağdâdî, ‘Abdulkâhîr Ebû Mansûr ‘Abdulkâhîr b. Tâhir et-Temîmî. *Usûlu'd-dîn*. nşr. İbrâhîm Muhammed Ramađân. Beyrut: Mektebetu'l-Hilâl, 2003.

- el-Bulkînî, 'Abdurrahmân b. 'Omer, *Mevâkı'u'l-'ulûm fî mevâkı'i'n-nucûm*, nşr. Enver Mahmûd el-Mursî, Tanta: Dârus-Sahâbe, ty.
- el-Ezherî, Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed b. el-Herevî *Tehzîbu'l-luġa* nşr. Muhammed 'Avd Mir'ab, Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, 2001.
- el-Ezherî, Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed b. el-Herevî. *Me'ânî'l-kırâ'ât*. Suudi Arabistan: Câmi'atu'l-Melik, 1991.
- el-Ezherî, Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed b. el-Herevî. *Tehzîbu'l-luġa*. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, 2001.
- el-Hakûnî, Muhammed Bâkir Hân. *Taksîmâtü'l-haberi'l-mütevâtiri beyne'l-usûliyyîn ve'l-muhaddisîn*. pdf [مكتبة عين الجامعة - Pdf تصفح وتحميل كتاب تقسيمات الخبر المتواتر بين الأصوليين والمحدثين](#)
- el-Hemežânî, Munteceb Ebû Yûsuf el-Munteceb b. Ebû'l-'İzz. *el-Kitâbu'l-ferîd fî i'râbi'l-Ḳur'ânî'l-Mecîd*. Medine: Dâru'z-Zemân, 2006.
- el-Mâlıkî, Ebû Muhammed 'Abdulvâhid b. Muhammed el-Umevî ed-Durru'n-nesîr ve'l-'azbu'n-nemîr nşr. Ahmed 'Abdullâh el-Mukrî, Cidde: Dâru'l-Funûn, 1990.
- el-Vâsiṭî, Ebû Muhammed 'Abdullâh b. 'Abdilmu'min b. el-Vecîh el-Mubârek. *el-Kenz fî'l-kırâ'âti'l-aşr*. Kahire: Mektebetu's-Seḳâfeti'd-Dîniyye, 2004.
- eṭ-Ṭaberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmilî. *Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli 'âyi'l-Ḳur'ân*. Yy: Dâru Hicr, 2001.
- Ferrâ', Ebû Zekerîyyâ Yaḥyâ b. Ziyâd ed-Deylemî. *Kitâbun fîhi luġatu'l-Ḳur'ân*. Yy: 1435h.
- Hansu, Hüseyin. *Mütevâtir Haber -Bilgi Değeri ve İslam Düşüncesindeki Yeri-*. Van: Bilge Adamlar Yayınları, 2008.
- İbn Cinnî, Ebû'l-Feth 'Oşmân b. Cinnî el-Mevsilî. *el-Muḥteseb fî tebyîni vucûhi şevâzi'l-kırâ'ât ve'l-îdâhi 'anhâ*. Yy: Vezâratu'l-Evḳâf, 1999.
- İbn Ebî Meryem, Nasr b. 'Alî b. Ebû Meryem. *el-Muvḍaḥ fî vucûhi'l-kırâ'ât ve ilelihâ*. Cidde: el-Cemâ'atu'l-Ḥayriyye, ty.
- İbn Ḥâleveyh, Ebû 'Abdullâh el-Ḥuseyn b. Ahmed b. Ḥâleveyh. *el-Ḥuccetu fî'l-kırâ'âti's-seb'a*. Beyrut: Dâru's-Şurûḳ, 1401h.
- İbn Ḥazm, Ebû Muhammed 'Alî b. Ahmed el-Endelusî. *el-Fasl fî'l-milel ve'l-'ehvâ'i ve'n-nihâl*. Kâhire: Mektebetu'l-Ḥâncî, ty.
- İbn Ḥazm, Ebû Muhammed 'Alî b. Ahmed el-Endelusî. *el-İḥkâm fî usûli'l-aḥkâm*. Kahire: Dâru'l-Ḥadîş, 1404h.
- İbn Mucâhid, Ahmed b. Mûsâ b. el-'Abbâs et-Temîmî Ebû Bekir el-Baġdâdî. *Kitâbu's-seb'a fî'l-kırâ'ât*. Mısır: Dâru'l-Ma'ârif, 1400h.
- İbn Teymiyye, Takiyyüddin. *İlmu'l-hadis*. Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1985.
- İbn Vehb el-Kâtib, Ebû'l-Ḥuseyn İshâḳ b. İbrâhîm b. Suleymân b. Vehb. *el-Burhân fî vucûhi'l-beyân*. Kahire: Mektebetu's-Şebâb, 1389h/1969.
- İbnu'l-Cezerî, Ebu'l-Ḥayr Şemsuddîn b. el-Cezerî Muhammed. *en-Neşr fî'l-kırâ'âti'l-'aşr*. Yy: ty,
- Koçyiğit, Talat. *Hadis Istılahları Sözlüğü*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1980.

- Nehhâs, Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed el-Murâdî *İ'râbu'l-Kur'ân* nşr. 'Abdulmun'im Halîl İbrâhîm, Menşûrât Muhammed 'Alî Beydûn, Beyrut: Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, 1421/h.
- Nehhâs, Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed el-Murâdî. *İ'râbu'l-Kur'ân*. Beyrut: Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, 1421h.
- Nehhâs, Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed el-Murâdî. *Me'ânî'l-Kur'ân*. Mekke: Câmi'atu Ummu'l-Kurâ, 1409h.
- Serahsî, Muhammed b. Ahmed b. Ebû Sehl. *Usûlu's-Serahsî*. Beyrut: Kutubi'l-İlmiyye, 1414h/1993.
- Subhi es-Salih. *Ulumu'l-hadisi ve mustalahuhu*. Lübnan: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 2009.
- Suyûtî, Celâlu'd-Dîn 'Abdurrahmân b. Ebî Bekr. *el-İtkân fî 'ulûmi'l-Kur'ân*. Yy: Daru'l-Fiker, 1996.
- Şâfi'î, Ebû 'Abdullâh Muhammed b. İdrîs. *Cimâ'u'l-İlm*. Dâru'l-Âsâr. yy. 1423h/2002.
- Şerîf el-Curcânî, 'Alî b. Muhammed b. 'Alî eş-Şerîf. *Kitâbu't-Ta'rîfât*. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'Arabî, 1405/h.
- Şîrâzî, Ebû İshâk İbrâhîm b. 'Alî. *Şerhu'l-luma'*. Yy: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî. ty.
- Tahânevî, Muhammed b. 'Alî b. el-Kâdî Muhammed Hâmid b. Muhammed Sâbir el-Fârûkî el-Haneffî. *Keşşâfu ıstılâhâtî'l-funûn ve'l-'ulûm*. Beyrût: Mektebetu Lubnân Nâşirûn, 1996.
- Tahir el-Cezâirî. *Tevcîhu'n-nazar ilâ usûli'l-eser*. Halep: Matabaatü'l-İslamiyye, 1995.